

NAČINI I MOGUĆNOSTI SUZBIJANJA PROPAGANDE U „PSIHOLOŠKOM RATU“

Eventualni raketno-nuklearni rat, uz upotrebu savremenih (nuklearnih, hemijskih i bioloških) borbenih sredstava, mogao bi donijeti totalno uništavanje. Otuda i nastojanja da se, uz svestrano razmatranje mjera PNHBO-jedinica i stanovništva, prouče i druge posljedice ratnih dejstava koje se mogu neposredno odraziti na psihu i moral čovjeka. S tim u vezi pažljivo se proučavaju i mjere, mogućnost i oblici odbrane od propagandnih dejstava.

Nosioći, planeri i protagonisti „psihološkog rata“ (reakcionarne i agresivne snage u svijetu) posebnu pažnju posvećuju svim manifestacijama tog „rata“. Iako su sve velike zemlje Atlantskog pakta pretežno orijentisane na vođenje ofanzivnog „psihološkog rata“, one (mada je notorno da su samo imperijalističke snage njegovi nosioci) nisu zapostavile ni „odbranu“ od njega.¹ U tim zemljama preovlađuje mišljenje da je odbrana od „psihološkog rata“ općenacionalno pitanje, te da politiku te odbrane treba da vode centralni politički organi, a izvršenje da se povjeri specijalnim organima i ustanovama. Radi toga su formirani organi koji izučavaju sva pitanja „psihološkog rata“ i objedinjuju mnoštvo institucija koje se bave ovim ili sličnim pitanjima.

U sklopu opštih priprema za rat, takve ustanove u pojedinim zapadnim zemljama izdale su i zvanična uputstva u kojima se posebna pažnja posvećuje pariranju neprijateljskoj propagandi. Stanovništvo se upozorava da će neprijatelj svim sredstvima, pa i propagandom, nastojati da slomije otpornu snagu branioca. A pošto će u ratnoj situaciji biti posebno teško razlikovati propagandu i glasine od istine, i ono što je lažno od onoga što je istinito, vlast će sve uraditi da stanovništvo bude tačno obaviješteno preko radija i štampe, kao i drugih sredstava informisanja. S tim u vezi daje se niz upozorenja: da svaki stanovnik čita novine svoje zemlje i čuva se falsifikovanih novina koje bi neprijatelj proturio; da sluša samo radio-vijesti i saopštenja radija svoje zemlje; da sprečava izmišljanje i proturanje glasina i da ih sam ne širi, itd.

U pogledu odbrane od neprijateljske propagande uperene protiv oružanih snaga, u tim zemljama preovlađuju mišljenja da to spada u nadležnost komandanta jedinice. Jedan od njegovih najvažnijih zadataka jeste održavanje visokog morala potčinjenog ljudstva. Radi toga se pedantno razrađuju i zadaci vojnih starješina koje

¹ Može se postaviti pitanje: od čijeg „psihološkog rata“ bi bilo potrebno da se ove zemlje brane? Očigledno, postavljajući pitanje „odbrane“, preudicira se pripremanje za vođenje ovog rata, traži se, u nacionalnim okvirima, odobrenje za postupke, mjere i sredstva nužne za ovaj cilj. Prema tome, iako se u svim zapadnim materijalima o „psihološkom ratu“ razrađuju planovi i zamisli odbrane od tog „rata“ koji bi (po tim gledištima) vodile i socijalističke zemlje, za nas je ovakav način prilaženja ovom pitanju neprihvatljiv.

su dužne, između ostalog, da svom ljudstvu daju sva potrebna objašnjenja i obavještenja. To istovremeno znači da su obavezni da obezbijede brzo informisanje i obavještanje o cilju i načinu neprijateljske propagande, organizuju suzbijanje i opovrgavanje glasina, objašnjavaju vojnicima zašto se bore, analiziraju i odstranjuju sopstvene slabosti i propuste i preduzimaju druge mjere da bi se suzbili štetni uticaji.² Poseban značaj se pridaje držanju starješine i njegovim sposobnostima da u svim okolnostima održi jedinicu na okupu i ne dozvoli da postane plijen neprijateljske propagande.

Pored uloge i zadataka starješina navode se i druge mjere za sprečavanje propagande, kao što su: zabrana prikupljanja neprijateljskih letaka, brošura, novina i ostalog štampanog materijala; zabrana slušanja neprijateljskih radio-stanica i ometanje njihovog rada; zaplijeva radio-prijemnika; neutralisanje neprijateljskih zvučnika artiljerijskom, minobacačkom i drugom vatrom ili naređenjima da ih vojnici ne slušaju, itd. Koliko je ovo efikasno mišljenja su podijeljena, jer je administrativne mjere (naređenje o zabranama) teško kontrolisati, dok će aktivna dejstva (vatra i sl.) nekad biti neizvodljiva; sem toga, postoji opasnost da vojnici takve mjere shvate i kao znak sopstvene slabosti.

Karakteristično je to što se gotovo svi teoretičari „psihološkog rata” slažu (ma koliko se govorilo o formama, mogućnostima i načinu pariranja propagandi u eventualnom svjetskom sukobu) da dosadašnja iskustva, a naročito iz prošlog rata, govore o tome da su se kao najefikasnije sredstvo u borbi protiv protivničke propagande pokazali intenzivan vaspitno-politički rad u vojnim jedinicama i informativno-propagandna djelatnost među stanovništvom sopstvene zemlje. Jer, vojnik treba da je uvjeren u pravednost ciljeva za koje se bori, a i građanin treba da ih poznaje i podržava.

Iskustva iz II svjetskog rata govore i o tome da su se mnoge zemlje, da bi suzbile propagandu, koristile i kontrapropagandom. Sistem kontrapropagande razrađivan je i poslije rata, pa i primjenjivan, mada na Zapadu ima mišljenja da je to manje efikasan metod pariranja propagandi. Iako se u mnogim, pa i javnim publikacijama Zapada, često iznose mišljenja da ništa nije nemoralno što služi „interesima nacije” (samim tim opravdava se i ako je propaganda neistinita), ipak se — bar na riječima — priznaje da uspjeh kontrapropagande uglavnom zavisi od toga koliko je propaganda istinita i principijelna, tj. od njenog karaktera.

² Među američkim teoretičarima „psihološkog rata” već dosta dugo se diskutuje o mogućnim situacijama koje bi neminovno tražile slične ili navedene mjere. Tako je, na primjer, Paul Linerberger još u svom djelu „Psihološki rat” (*Psychological warfare, Infantru journal press, Washington, 1948*), postavio nekoliko pitanja i tražio odgovor: šta bi, recimo, radio starješina neke manje jedinice ako bi njegovo ljudstvo strahovalo da će biti uništeno zaraznim bacilima; šta bi radio starješina ako neprijatelj preko radija saopšti da će mu ljudstvo biti izloženo zračenju koje će prouzrokovati anemiju, rak ili smrt — ako se odmah ne preda, i sl. Pominje se i mogućnost da u ratu Amerika pretrpi i poraze, da njene trupe budu desetkovane, naselja razrušena i zatrovana.

Da bi se neprijateljska propaganda spriječila, primjenjuju se mnogobrojne administrativne i kaznene mjere (neke su poznate iz prošlog, a vjerovatno bi bile primijenjene i u budućem ratu) i upotrebljavaju tehnička sredstva i postupci. Najpoznatije administrativno-kaznene mjere su već navedene zabrane da se slušaju strane radio-stanice, zatim konfiskacija prijemnika na okupiranoj teritoriji, kao i od politički sumnjivih lica, zabrana uvoza i distribucije strane štampe, filma i bilo kog propagandnog materijala, zabrana ulaska ili izlaska iz zemlje nepoželjnih lica; sem toga, sprovodi se cenzura (u ratu je obično totalna), zabranjuje se rad ili strogo kontrolišu inostrani zvanični informativni centri, itd. Tehničke mjere su: ometanje rada stranih radio-stanica, isključivanje struje u vrijeme emisija nepoželjnih stanica, dirigovanje preko centralnog prijemnika kojim rukuje određeno lice, a nekad i zamjena radio-prijemnika takvim koji rade samo na određenim talasnim dužinama,³ i sl. Međutim, primjena administrativno-kaznenih i tehničkih mjera nije uvijek davala zadovoljavajuće rezultate, pogotovo ako su to bile i jedine mjere u sprečavanju nepoželjne propagande.

METODE I OBLICI PARIRANJA PROPAGANDI

Eventualni rat koji bi agresor vodio protiv ma koje zemlje, nametao bi braniocu i borbu protiv svih oblika neprijateljske propagande kao sastavnog dijela te agresije. Normalno treba očekivati da bi se agresorova propaganda s posebnom žestinom okomila na oružanu silu branioca.

Na osnovu naših gledanja na savremeni rat i sagledavanja opšte fizionomije „psihološkog rata“, pa prema tome i propagande budućeg eventualnog agresora, već sada smo u mogućnosti da procjenjujemo najbolje metode i oblike pariranja njegovim propagandnim aktivnostima. Ratni uslovi će najneposrednije odrediti smjernice cjelokupnog rada koji će se zasnivati na stanovitim dostignućima našeg socijalističkog razvitka i razvitka Armije uopšte. U svakom slučaju, suštinu političkog rada, ne samo u Armiji nego i među stanovništvom, činiće dalje razjašnjavanje ciljeva opštenarodnog odbrambenog rata i zadataka koji iz toga proističu. To znači da će ratni uslovi zahtijevati još intenzivniju i kompleksniju djelatnost svih društveno-političkih faktora da bi se optimalno razvila ubijedenost u pravilnost našeg rata, svestranije sagledale i istakle mogućnosti za njegovo uspješno vođenje, učvrstila vjera u konačnu pobjedu, bez obzira na žrtve, te maksimalno angažovale sve materijalne, fizičke i psihičke snage da bi se cilj postigao. Prema tome, naša informativno-propagandna aktivnost biće usmjerena na objašnjavanje ciljeva i karaktera našeg odbrambenog rata svim ljudima naše zemlje — osnovni uslov za uspješno vođenje rata jeste da cjelokupno stanovništvo to usvoji i podrži. Tako će naša propaganda i agitacija, usmjerene u prvom redu prema sopstvenom narodu i

³ Ovi prijemnici, uglavnom, nisu sredstvo kontrapropagande, već služe propagandi, što im je osnovna namjena („bacaju“ se protivnicima).

Armiji, istovremeno predstavljati jedan od najznačajnijih oblika djelatnosti kojom bi se spriječili negativni uticaji neprijateljske propagande.

Tako orijentisan političko-propagandni rad zasnivao bi se na tradicijama i usvojenim principima naše propagandne djelatnosti, kako iz perioda naše revolucije, tako i dosadašnje cjelokupne naše djelatnosti. A to znači da bi bio istinit, javan, pristupačan, konkretan, jednostavan, operativan, aktuelan, jedinstven u pogledima i ciljevima, što bi sve omogućavalo potreban uticaj na mase i izvršenje opštih ratnih zadataka.

Na toj osnovi, svestranim objašnjavanjem i tumačenjem ciljeva našeg rata i zadataka koji predstoje, angažovanjem svih komunističkih predstavljanja aktivne agitatore, učešćem masovnih društveno-političkih organizacija i korišćenjem informativno-propagandnih sredstava, političko-propagandni rad ne samo što će doprinijeti daljem jačanju naše moralne snage, već će u isto vrijeme predstavljati najjači oblik pariranja neprijateljskoj propagandi. Istovremeno, ovakva djelatnost navedenih faktora, posrednim ili neposrednim putem, biće najbolji način da se suzbiju sve one od agresora planirane teme na liniji: besciljnost našeg rata, brojne i tehničke inferiornosti, razjedinjenosti, usamljenosti i svih posljedica koje rat donosi (razaranja, gubici, radijacija, strah, panika i slično).

Ovakva orijentacija u političko-propagandnoj djelatnosti, njen sadržaj i bogatstvo oblika pokazali su i tokom revolucije svu vrijednost. To su osjetili i Nijemci već 1941. godine, a izrazio je njihov „ekspert“ za Srbiju Turner, u jednom svom izvještaju kad ovako govori o partizanima:

Ne pomaže ni pojačana propaganda, koja govori o tome da boljševicima na frontu ide rđavo. Dobijam utisak da ni vesti o kapitulaciji Rusije ne bi dovele do kapitulacije ovih bandita, koji su žilavi kao đavoli.⁴

Psihološko-propagandna djelatnost odvijae se povezano sa najaktuelnijim vojno-političkim zbivanjima. To znači da će sama prisutnost agresora nametati potrebu da se neprekidno razobličavaju njegovi ratni ciljevi, politika, postupci i zlodjela koja će činiti nad našim narodima. Iskustva NOR-a, kao i sagledavanje ciljeva budućeg rata, nagovještavaju da bi agresor različito nastupao u svojoj propagandi u pojedinim krajevima, kako bi razbio jedinstvo naših naroda, narod odvojio od partijskog i državnog rukovodstva, „umekšavao“ otpor, isticao svoju „oslobodilačku misiju“ i sl. Tako je i šef njemačke Vrhovne komande (OKW) Kajtel, prilikom aprilskog napada na Jugoslaviju, u svojoj „Direktivi za tretiranje propagande protiv Jugoslavije“ precizirao osnovne teze po kojima se postupalo. Između ostalog, tu je stajalo i ovo:

Protiv Njemačke je isključivo srpska Vlada koja je u službi Velike Britanije započela borbu protiv Niemačke... Pošto su Srbi uvijek vršili bezobzirnu diktaturu prema nesrpskim narodnim grupama, a naročito prema Hrvatima i Makedoncima, treba time nesrbima naglašavati da njemačka

⁴ Branko Borojević, *Druga strana rata*, VIZ Vojno delo, Beograd, str. 174.

vojska ne dolazi Hrvatima, Bosancima i Makedoncima kao neprijatelj. Ona će ih štaviše, zaštititi od toga da ih srpski šovinsti nekorisno otjeraju na klanicu, na bojno polje za britanske interese...

U isto vrijeme dok su Nijemci nastupali kao „zaštitnici” hrvatskog naroda, Talijani crnogorskog, Bugari makedonskog, jugoslovenska državna teritorija komadana je sa svih strana, a među narodima Jugoslavije sijana je mržnja i raspirivan bratoubilački rat. Sasvim je vjerovatno da bi i budući agresor nastupao sa sličnim ciljevima. On bi „oslobađao” jedan naš narod od drugog da bi razbio njihovo bratstvo i jedinstvo, a posebno bi isticao svoju „oslobodilačku misiju od komunističke tiranije”. Razobličavanjem agresorovih postupaka i politike u cjelini, razobličavaće se i sadržaj, oblici i metodi njegove propagande, što će neposredno doprinijeti pariranju tim dejstvima.

Eventualni agresor u svom propagandnom djelovanju računa i na „petu kolonu” i uključivanje domaćih izdajnika i na tom zadatku. Oni bi trebalo da budu nosioci aktivnosti u proturanju raznih glasina i učesnici u svim vidovima neprijateljske propagande, naročito na eventualno privremeno okupiranoj teritoriji. Mada se u eventualnom ratu ne bi moglo računati s većim učešćem naših građana u službi okupatora, ipak takve pojave, makar i pojedinačne, treba imati u vidu. To istovremeno znači da bi borba protiv njihove djelatnosti istovremeno značila i borbu protiv uticaja neprijateljskih propagandnih dejstava. O sličnim pojavama drug Karđelj je u toku rata pisao:

Napredak Narodnooslobodilačkog pokreta zavisian je od maksimalne političke aktivnosti u masama, s ciljem da se pred narodom do kraja raskrinkaju otvorene i prikrivene izdajničke grupe.⁵

SUBJEKTIVNI I MATERIJALNI ČINIOCI U PARIRANJU PROPAGANDI

Kada se pominju propagandna dejstva agresora na eventualno okupiranoj teritoriji, treba imati u vidu da će i određeni subjektivni i materijalni činioci neposredno uticati na pariranje tim dejstvima.

Prisustvo naših oružanih jedinica na toj teritoriji, postojanje organizacije SKJ, organa vlasti i drugih društveno-političkih organizacija na terenu — kao subjektivnih faktora, zatim naša informativno-propagandna služba sa svojim sredstvima i dr. — znače garanciju da će postojati neprekidna aktivnost u suzbijanju i onemogućavanju određenih uticaja agresorove propagande. Istovremeno, nestabilnost njegove odbrane i neprekidnost naših borbenih dejstava sa fronta i pozadine uticaće i da naša informativno-propagandna djelatnost bude usmjerena i protiv okupacionih snaga. Ovim bi se agresor primorao da dio svojih snaga i sredstava koristi i za defanzivna propagandna dejstva. To ne znači da bi ovakvim postupcima njegova propaganda bila odvrćena od svojih namjera i ciljeva, ali bi u svakom slučaju i ovim načinom bila donekle parirana.

⁵ Branko Borojević, *Druga strana rata*, VIZ Vojno delo, str. 172.

Iskustva iz propagandne djelatnosti KPJ tokom NOR-a govore i o tome da su njene osnovne karakteristike bile idejnost, bogatstvo oblika i principijelnost, a da su korišćeni takvi metodi koji su propagandu usmjeravali na najvažnija pitanja revolucije; to je, između ostalog, u velikoj mjeri doprinijelo pariranju neprijateljskoj propagandi. O efikasnosti takve propagande ostali su mnogobrojni primjeri.⁶ Osnovni zadatak naše propagande, agresije i partijsko-političkog rada upravo se sastojao u tome, osim ostalog, da suzbija propagandnu djelatnost okupatora i njegovih slugu, naročito onu koja je bila usmjerena na raspirivanje međunacionalne mržnje. U stvari, tokom čitave revolucije vodili smo idejno-političku borbu protiv okupatora i svih reakcionarnih prozapadnih krugova i jugoslovenske buržoazije da bismo se, konačno, kroz pravilno rješavanje nacionalnog pitanja, izborili za punu afirmaciju politike bratstva i jedinstva kao poluge naše revolucije.

Pri današnjim razmatranjima načina i mogućnosti pariranja propagandnim dejstvima agresora, nužno je polaziti od postojećih odnosa u svijetu i našeg vojno-političkog položaja, koji je mnogo povoljniji nego u prošlom ratu. S druge strane, unutrašnje snage naše zemlje, njena moralno-politička čvrstina, odbrambene mogućnosti i sposobnosti, kao i niz značajnih faktora naše odbrane, neuporedivo su jači od onih iz prošlog rata. Sve to pruža i veće mogućnosti za uspješnije pariranje propagandi agresora.

No, istovremeno treba imati u vidu i da će upotreba nuklearnih, hemijskih i bioloških borbenih sredstava (NHB b/s) izazvati velika razaranja i gubitke u ljudstvu, kako na frontu tako i u pozadini. Ova bi dejstva, naročito u početnom periodu rata, mogla da izazovu strah i paniku i da se negativno odraze na psihu ljudi i njihov moral. U kom će se intenzitetu panika pojaviti i da li će do nje doći zavisi, prije svega, od opšte i neposredne pripremljenosti stanovništva, a u prvom redu oružanih snaga, za rat uz primjenu NHB b/s. U svakom slučaju biće nužno preduzimanje niza mjera za uklanjanje i ublažavanje i takvih posljedica. U takvoj situaciji treba računati i na pojačanu propagandnu aktivnost agresora, usmjerenu upravo protiv onih za koje će on smatrati da su prethodnim borbenim dejstvima „umekšani” do te mjere, da će lako postati i plijen zamišljene akcije.

Rad na pariranju propagandi zasnivaće se na iskustvima kako NOR-a i revolucije, tako i socijalističkog razvitka zemlje i izgradnje Armije u miru. Mada dosadašnja iskustva, naročito ona iz NOR-a, treba svestrano analizirati, proučavati i koristiti, njih ipak

⁶ Jedan komandant karabinijera izvještava 7. novembra 1941. godine: „...zbog naše potpune odsutnosti na polju političke propagande lako se poverovalo glasinama o neprestanim uspjesima „partizana”, o zauzimanju dobro zaposednutih predela, o zarobljavanju nekog pukovnika i ogromnog materijala itd”. (Zbornik, tom VI, knj. 1, str. 447.).

Doglavnik Mesić, izvještavajući o napadu partizana na Teslić, piše 1. januara 1943. godine:

„Opremljeni su vrlo dobro a neobično su disciplinovani i ne smije se njihova snaga podcjenjivati. Njihova promičba tako je jaka i opasna da je teško naše domobrane skloniti na jednu uspješnu borbu protiv njih”. (Zbornik, tom IV, knj. 9, str. 390).

ne treba apsolutizirati, jer će novi uslovi savremenog rata zahtijevati i odgovarajuće forme i metode pariranja agresorovoj propagandi. Međutim, već stečena iskustva, organizacione i druge mogućnosti i pogodnosti, sigurno će mnogo olakšati brži prelazak na nove uslove rada. Ovo tim prije što je idejno-politička osnova, na kojoj će se zasnivati naša djelatnost, već danas jasno opredijeljena i što smo u stanju da već danas predvidimo suštinu i osnovne organizacione oblike te djelatnosti.

OSNOVNI IZVORI I METODI INFORMATIVNO-PROPAGANDNOG DJELOVANJA

Uspješnom pariranju propagandi agresora doprinijeće i dobro organizovana i pravovremena informativno-propagandna služba civilnog sektora, koja će biti jedinstvena za zemlju, a imaće poseban značaj i za Armiju. Ona bi predstavljala osnovni izvor za šire informisanje i obavještanje jedinica o tekućim događajima. Ako polazimo od toga da se uspješno pariranje „psihološkom ratu”, pa prema tome i propagandi, postiže, pored ostalog, i „aktivnim političkim djelovanjem i pravovremenim obavještanjem ljudstva o svim ratnim događajima i promjenama na frontu, upoznavanjem vojnika i starješina s njenim ciljevima, metodama i sredstvima i iznošenjem stvarnih i dokumentovanih činjenica”, onda je normalno što takva objašnjenja u najvećoj mjeri treba da daje informativno-propagandna služba preko sredstava kojima će raspolagati, bez obzira na teškoće i smetnje koje bi joj nametali ratni uslovi. U ta sredstva spadaju radio, televizija, štampa, film i ostala sredstva informisanja.

Radio. Jedno od značajnih sredstava koje bi se koristilo u propagandne svrhe jesu emisije radio-stanice. Mada je njihov broj u zemlji veliki, a relativno i snaga u kilovatima, sigurno je da bi ratna dejstva izazvala teškoće u njihovom funkcionisanju, pa se preduzimaju potrebne mjere da bi i u takvim uslovima uspješno radile. Ovo je od posebnog značaja za oružane snage jer će ratna situacija, naročito u početnom periodu, kao i karakter borbenih dejstava, sigurno mnogo uticati da se operativne jedinice pretežno orijentišu na korišćenje radio-informacija.

Poznat je značaj radio-vijesti za cjelokupnu našu političko-propagandnu aktivnost u NOR-u, počev od prvog emitovanja proglašenja CK KPJ od 25. jula 1941. koji je prenijet u septembru iste godine preko prve naše radio-stanice (to je bio u borbi zaplijenjeni njemački radio-predajnik od 40 W), pa do hvatanja vijesti radio-stanice „Slobodna Jugoslavija” i ostalih savezničkih radio-stanica. Hvatanje, štampanje i rasturanje ovih vijesti predstavljali su tada jedan od najvažnijih zadataka naše propagandno-izdavačke djelatnosti. U isto vrijeme to su bili osnovni materijali političkog i agitacionog rada u jedinicama i među stanovništvom. I mnoga armijska poslijeratna iskustva — sa manevara, pokretnih logorovanja, vježbi i druga — potvrđuju da su radio-vijesti značajno sredstvo informisanja, veoma pogodno za aktuelan političko-vaspitni rad u jedini-

cama. No, masovno uvođenje baterijskih i tranzistorskih prijemnika svakako znači, za informisanje preko radija, viši kvalitet od štampanja i rasturanja radio-vijesti. Radi toga bi brz prelazak radio-službe na ratne uslove imao krupan značaj i za političko-vaspitni rad jedinica i, posebno, za sprečavanje i pariranje neprijateljskoj propagandi i drugim dejstvima „psihološkog rata”.

Nije teško pretpostaviti da bi rad naših emisionih stanica sadržavao i takve materijale, podatke i dokumentaciju koji bi govorili o moralu naroda i Armije u borbi protiv neprijateljske propagande i njenih nosilaca. Sigurno je da bi se u tom pogledu koristila i iskustva NOR-a, a već postojeća saradnja i koordinacija informativno-propagandne službe sa odgovarajućim organima u Armiji obezbjeđivale bi još čvršću saradnju u ratu. One će omogućiti i stvaranje takvih programa koji bi bili namijenjeni jedinicama na frontu i onima koje budu dejstvovala u neprijateljevoj pozadini.

Za pariranje negativnim uticajima neprijateljevih radio-emisija vjerovatno će se primjenjivati i odgovarajuće administrativno-kaznene ili tehničke mjere da bi se spriječilo slušanje tih radio-stanica. No, bez obzira na propise i uredbu, biće dužnost svih društveno-političkih faktora da na liniji razobličavanja neprijateljske propagande ostvaruju i sistematski vaspitni uticaj na ljudstvo da iz patriotskih pobuda i prezira prema agresoru smatra nedoličnim da sluša njegovu propagandu. Posebno će tu dužnost imati svi faktori u armiji, a naročito moralno-politički. Oštra politička osuda svih onih koji bi pokušavali da slušaju neprijateljske radio-emisije, uz blagovremeno obavještanje o ciljevima, sredstvima i metodama agresorovog „psihološkog rata” i propagande kao njegovog bitnog elementa,⁷ biće jedan od njihovih prvenstvenih zadataka. Međutim, za one koji bi širili neprijateljsku propagandu, a takvu aktivnost pothranjivali slušanjem neprijateljskih radio-stanica, predviđaju se i mjere krivičnog gonjenja.⁸

Glasnogovornici će takođe predstavljati jedno od propagandnih sredstava „psihološkog rata” koje će agresor koristiti i protiv bratiočevih jedinica u okviru tzv. „taktičkog psihološkog rata” i protiv naroda na eventualno okupiranoj teritoriji u sklopu tzv. „konsolidacionog psihološkog rata”. Njihova upotreba najviše bi došla do izražaja u napadnim operacijama, kada bi agresor inače koristio i jače oklopne snage. (Glasnogovornici se montiraju na tenkove i ostala oklopna vozila). Predviđa se i upotreba glasnogovornika ugrađenih na avione. Mada ranija iskustva nisu dala neke naročite rezultate, ova najnovija iz rata u Južnom Vijetnamu pokazuju da se i

⁷ Nužno je posebno naglasiti potrebu da se još u miru Armija i narod upoznaju sa ciljevima, metodama i sredstvima „psihološkog rata”. U ratnim uslovima mogućnosti za sistematsko davanje takvih znanja biće mnogo manje (moći će se, uglavnom, dograđivati i konkretizovati u miru stečena znanja o ulozi i karakteru „psihološkog rata”).

⁸ U članu 118. Krivičnog zakonika, među mnogim elementima vršenja neprijateljske propagande, navodi se i onaj „pod uticajem iz inostranstva” — kada neko prenosi neprijateljsku propagandu (i preko stranih radio-stanica) protiv naše zemlje.

na njih računaju.⁹ Umjesto toga sve se više radi na usavršavanju tzv. zvučne bombe koja se baca pomoću padobrana, lebdi u vazduhu oko 5 minuta i za to vrijeme reprodukuje tekst sa magnetofonske vrpce u rejonu poluprečnika oko 800 m.

U prošlom ratu glasnogovornici su najviše korišćeni na stabilizovanim frontovima, pri ofanzivnim dejstvima protiv manjih, odsječenih grupa i jedinica koje se neorganizovano povlače ili su pretrpjele teže poraze. Slična upotreba ovih propagandnih sredstava može se očekivati i u eventualnom ratu. Efikasnost pariranja propagandi preko ovih sredstava u prvom redu trebalo bi zasnivati na intenzivnom svakodnevnom moralno-političkom vaspitanju vojnika i njihovom upoznavanju — između ostalog i s time na koji način i kakvim sredstvima će se agresor služiti u napadnim dejstvima, jer samo mjere fizičkog uništavanja ili ometanja emisija tih sredstava, kao i zabrana slušanja, ne bi dale rezultate.

Štampana propagandna sredstva (letke, proglose, plakate, novine, crteže, karikature i sl.) agresor će upotrebljavati u najvećem obimu, što su pokazala i iskustva iz II svjetskog rata, rata u Koreji, Alžiru i Vijetnamu. Iako je njihova upotreba tokom rata bila stalna, ipak se osjećala razlika u obimu i načinu korišćenja pri ofanzivnim operacijama. O upotrebi letaka napisano je vrlo mnogo. Ipak se ne može gotovo nigdje naići na širu obradu o njihovoj primjeni i efikasnosti korišćenja u odbrambenim operacijama, već redovno u povezanosti sa ofanzivnim dejstvima. U tome se nekad i pretjeruje pa se i mnogi uspjesi u slabljenju morala protivnika, postignuti u prvom redu borbenim dejstvima, pripisuju dejstvima propagande. Ovoga je bilo u razmatranjima nekih zapadnih teoretičara „psihološkog rata” koji jednostranim gledanjem na ulogu letaka pripisuju pretjerano velike uspjehe (takav je slučaj sa letkom koji je bačen nad Japanom u vrijeme kada je japanska vlada ponudila pregovore za mir). Neki od tih teoretičara smatraju da je jedan od najuspješnijih letaka u II svjetskom ratu bio onaj koji su u staljingradskoj operaciji uputili predstavnici štaba Vrhovne komande Crvene armije, Voronov i Rokosovski „Komandantu njemačke 6. armije, general-pukovniku Paulusu, ili njegovom zamjeniku, i cjelokupnom oficirskom i vojničkom sastavu okruženih njemačkih trupa ispred Staljingrada” (iako Sovjeti letke nisu upotrebljavali kao elemenat „psihološkog rata”). Međutim, i u ovom slučaju treba imati u vidu da je bezizlazna vojnička situacija njemačke 6. armije najviše uticala na njihovu predaju. Znači, na moral protivnika djelovaće masa činilaca, prvenstveno borbenih, pa bi i efekti dejstva „psihološkog rata” (znači i letaka) bili u prvom redu zavisni od njih.

Sve to potvrđuje da će agresor letke najšire upotrebljavati upravo kad se njegova napadna dejstva budu najžešće odvijala, jer takva situacija najviše pogoduje djelovanju na psihu čovjeka, nje-

⁹ Treba naglasiti da novija iskustva iz rata u Južnom Vijetnamu govore o dosta velikoj upotrebi aviona za bacanje štampanog propagandnog materijala i emitovanje raznih sadržaja — prema nekim podacima sa 300—500 avio-poletanja mjesečno. Zvučna emitovanja naročito su česta noću kad se borci Vijetkonga odmaraju poslije napornih borbi, marševa i sl.

govu borbenu otpornost i moralnu čvrstinu. To potvrđuje i iskustvo našeg NOR-a: neprijatelj je letke najviše koristio upravo u vrijeme svojih ofanziva. Međutim, poznat je njihov beznačajan efekat (što ne znači da se niko nije na njih osvrtao), a zna se da su korišćeni i u kontrapropagandne svrhe. Većina tih letaka sadržavala je razna obećanja, što je omogućavalo da se veoma konkretno i neposredno razobličava neprijateljeva propaganda, jer su se njegovi postupci prema narodu, ranjenicima i izuzetnim zarobljenicima oštro razlikovali od tih obećanja. Ti postupci bili su jedan od elemenata masovnog nevjerovanja njegovoj pisanoj riječi i propagandi uopšte. Zato su naši borci i narod te letke najčešće koristili kao zamjenu za cigaret-papir.

Eventualni agresor vjerovatno se ne bi mnogo razlikovao od prošlog i po zavojevačkim ciljevima i u metodama i sredstvima propagande koje bi prilagodio novim uslovima. A osnovu pariranja njegovim propagandnim dejstvima preko štampanih sredstava, a naročito letaka, činiće već pomenuti rad na moralno-političkom vaspitanju ljudstva i opštem propagiranju pravednih ciljeva naše borbe. Sem toga će i naša informativno-propagandna služba, preko štampe i drugih sredstava, efikasno parirati neprijateljskoj propagandi.

I u NOR-u se uloži štampe davao poseban značaj. U prvom broju „Borbe” (izašla je na oslobođenoj teritoriji 19. oktobra 1941) drug Tito je, između ostalog, rekao:

...Zadatak naše „Borbe” je da narodnim masama neprekidno objašnjava razne podmučke pokušaje okupatora da direktno ili preko svojih plaćenika, pomoću raznih petokolonaša na oslobođenoj teritoriji, onemoguće Narodnooslobodilačku borbu. „Borba” će nemilosrdno raskrinkavati sve te izdajničke elemente i objašnjavati narodu njihovu prijavu ulogu u današnjoj oslobodilačkoj borbi, koju narod vodi za svoj opstanak i za svoju slobodu...¹⁰

Štampa se od prvih dana NOB-e brzo razvijala, koristeći se svim sredstvima za umnožavanje i rasturanje. To je naročito karakteristično za sve naše jedinice koje su, počev od čete i bataljona pa sve do divizije, korpusa, a kasnije i armije, izdavale svoje novine i to od „džepnih” do povremenih nedjeljnih ili mjesečnih. Iako je sadržaj napisa bio vrlo raznolik, gotovo svaka tema bila je motivisana borbom protiv okupatora, a mnoštvo napisa u satiričnom ili u duhu popularnih anegdota, odnosilo se direktno ili indirektno i na neprijateljsku propagandu. Na tradicijama te, kao i predratne revolucionarne, razvila se naša današnja štampa, čije su mogućnosti takve da bi mogla da zadovolji osnovne ratne potrebe. Kroz nju biće svestrano obuhvaćeno i pariranje propagandnim dejstvima agresora, a ujedno će davati i takva obavještenja i komentare koji će korisno poslužiti za neposredan političko-vaspitni rad u jedinicama. Posebnu ulogu u ovome treba da imaju armijska štampa i vojnoizdavačka djelatnost.

Proturanje *glasina* biće i u eventualnom ratu jedno od rasprostranjenih sredstava propagandnog djelovanja agresora. Gotovo sve zemlje učesnice II svjetskog rata suočavale su se na određeni način

¹⁰ Tito, *Sabrana djela*, knj. I, str. 20, *Naprijed*, Zagreb, 1959.

sa problemom pariranja glasinama. Danas se tom pitanju prilazi i sa šire naučnoistraživačke osnove, uz angažovanje većeg broja naučnika (psihologa, pedagoga, sociologa) i naučnih institucija. Tako, na primjer, u knjizi „Psihologija za borca” — koju je pripremio Nacionalni komitet za naučna istraživanja SAD uz saradnju Akademije nauka — govori se o dostignućima i metodama suzbijanja glasina (tu se posebno ističe uloga specijalnih klinika koje su se bavile ovim pitanjem, sa zadatkom da svestrano analiziraju sve one glasine koje su im prijavljivali građani).

Tokom NOR-a i kod nas se ovom pitanju posvećivala posebna pažnja. Ima mnogo dokumenata iz NOR-a u kojima se govori o borbi protiv širenja lažnih vijesti i proturanja glasina koje izazivaju paniku, nevjericu ili podozrenje u ciljeve NOB-e. Tako, na primjer, u naredbi štaba Grahovskog partizanskog bataljona od 24. novembra 1941. stoji:

Svi oni koji pronose alarmantne vijesti biće smatrani kao neprijatelji narodne borbe, i kao takvi najstrože će se kažnjavati. Samo one vijesti pro- vjerene od partizanske komande mogu se pronositi. Ako neko čuje neku vijest, pokret trupa neprijatelja itd. treba dostaviti prvoj partizanskoj komandi, i, ako je komanda, pošto je provjeri, potvrdi, može se dalje širiti, ali bez ikakve panike. Panika i paničari su među najvećim neprijateljima naroda, i protiv takvih će se voditi najnemilosrdnija borba.¹¹

Proglas štaba 1. bataljona Notranjskog odreda „Ljubo Šer- cer” od 19. maja, 1942. između ostalog, sadrži:

Svako lice koje bi širilo alarmantne vesti koje ruše moral stanovništva na oslobođenoj teritoriji treba odmah uhvatiti i privesti, odnosno prijaviti najbližoj partizanskoj jedinici.¹²

Međutim, ovo je bio samo jedan od oblika borbe protiv širenja neprijateljskih glasina. Mnogo šira i efikasnija aktivnost na njihovu suzbijanju odvijala se kroz mnoštvo formi i sadržaja političko-propagandnog rada. Ova djelatnost nije bila samo verbalnog karaktera, već se njena osnovna snaga manifestovala kroz pravilne postupke i odnos NOV-e prema narodu. Poznata su nastojanja neprijateljske propagande na okupiranoj teritoriji da i proturanjem glasina o zvjerstvima i drugim nepravilnim postupcima partizana zastraše narod. Međutim, demantovanje takvih glasina pravilnim odnosom i nastupom ne samo što je razobličavalo lažnost takve propagande, već je doprinosilo daljem širenju NOP-a.

U izvjesnim fazama NOR-a glasine su predstavljale opasnije sredstvo od svih drugih sredstava neprijateljske propagande. To potvrđuju i iskustva iz perioda četničke izdaje u Srbiji 1941. i Crnoj Gori i Hercegovini 1942. godine. Osim niza drugih odlučujućih faktora koji su doveli do osipanja partizanskih odreda, i neprijateljska propaganda — naročito proturanjem glasina — doprinijela je takvom stanju šireći demoralizaciju, strah, paniku i defetizam. Ali, istovremeno su stečena i dragocjena iskustva iz borbe protiv neprijateljske propagande, što je ojačalo budnost i još više obogatilo for-

¹¹ Zbornik dokumenata NOR, tom III, knj. 1, str. 192.

¹² Zbornik dokumenata NOR, tom VI, knj. 2, str. 250.

me i sadržaje političkog djelovanja u stvaranju imunosti od neprijateljske propagande. Preventivno djelovanje, visoka politička svijest celokupnog sastava i sposobnost starješinskog kadra, članova KPJ i Skoja da brzo i blagovremeno reaguju na glasine i druge negativne pojave, imali su odlučujući uticaj. Vještim propagandnim radom glasine su često pretvarane u predmet humora i satire.

Naravno, to ne znači da bi u eventualnom ratu Armija i narod bili imuni od uticaja neprijateljskih glasina. Proturanje glasina agresor bi uskladio sa opštim akcijama „psihološkog rata”. U tu svrhu on planira i korišćenje svojih agenata, petokolonaša i drugih sebi privrženih elemenata koje bi na pogodan način ubacio u pozadinu branioa, a i u njegove jedinice. To znači da će uspjeh u pariranju glasinama, sem drugih mjera, mnogo zavisiti i od političke budnosti i svestrane aktivnosti svih faktora, kako na terenu tako i u jedinicama. A po potrebi nužno će biti i primjenjivanje oštrijih administrativno-kaznenih mjera (to se predviđa i čl. 118. Krivičnog zakonika i nekim armijskim propisima).

Za suzbijanje glasina veoma je efikasno i blagovremeno obavještavanje jedinica i naroda o svim aktuelnim pitanjima. Neprekidno svakodnevno obavještavanje jedinica i naroda o svim događajima i pojavama iz života i borbe za koje su oni zainteresovani, istovremeno opredjeljuje i zadatke komandi, starješina i organizacija SKJ: da stalno prate stanje u jedinici i na terenu i preventivno djeluju, kako se glasine ne bi pojavljivale, a ako se već i pojave, da se daju potrebna obavještenja i preduzmu odgovarajuće protivmjere. Uostalom, vrijednost i efikasnost političko-vaspitnog rada mjeri se, između ostalog, i po tome koliko se brzo uočavaju negativne pojave (među kojima su i glasine), te koliko se blagovremeno na njih reaguje.

S obzirom na karakter eventualnog rata, nužno je već sad što kompleksnije sagledati njegove osnovne karakteristike i manifestacije, a preko toga i ulogu „psihološkog rata” i propagande kao njenog sastavnog dijela. Pošto će se propaganda oslanjati pretežno na dejstva određenih materijalnih činilaca, prvenstveno vojnih, neophodno je pri sadašnjoj obuci i vaspitanju u trupi što tačnije stvarati predstave ne samo o učincima savremenih NHB-borbenih sredstava, već i o njihovom uticaju na psihu i moral čovjeka i svim posljedicama koje iz toga mogu proizaći. Na primjer, posljedica upotrebe nuklearnih sredstava biće i „umekšavanje” terena za propagandna dejstva (materijalni efekat dejstva ovog oružja neće moći a da ne izazove i moralno-psihološke posljedice). Sve te efekte: fizičke, moralne i psihičke organizatori „psihičkog rata” će koristiti do maksimuma.

Mada se u našoj Armiji i do sada dosta radilo na upoznavanju karakteristika, ciljeva, organizacije, metoda i sredstava „psihološkog rata”, pa prema tome i ratne propagande, od značaja su sve mjere koje idu za tim da se postojeća znanja o tome još više prodube, aktueliziraju i sistematizuju. Zato je vrijedna pažnje i zaslužuje punu podršku cjelokupna djelatnost usmjerena ka teoretskom i praktičnom upoznavanju starješinskog kadra, naročito mlađeg sa ci-

ljevima i suštinom „psihološkog rata”. Izučavanje ovih pitanja bilo preko programa vojnih škola, posebnih ciklusa predavanja iz ove oblasti, ili solidnijim individualnim radom i drugim oblicima, može znatno doprinijeti proširivanju već postojećih znanja. U tom smislu mogla bi se i više koristiti stručna literatura koja tretira ovu problematiku. Takva znanja od posebnog su značaja za starješine koje se pretežno bave moralno-političkim vaspitanjem, obavještajnom i službom bezbjednosti.

Inače, sva naša idejna, političko-propagandna, vaspitna i ostala djelatnost na pariranju raznim uticajima neprijateljske propagande i dejstvima „psihološkog rata”, zasniva se na karakteru, ciljevima i doktrini našeg opštenarodnog odbrambenog rata, karakteru socijalističkog uređenja i društvenih odnosa u zemlji, stepenu socijalističke i političke svijesti naših ljudi, slobodarskim i revolucionarnim tradicijama, socijalističkom i narodnom karakteru Armije, rukovodećoj ulozi SKJ i drugim izvorima moralno-političke snage naroda i Armije.

General-major
Aleksandar VUKOTIĆ